

me min süneni Seyyidi'l-mürselin adıyla zikrettiği eser (GAL Suppl., I, 643) ayrı bir kitap olmayıp Şîr'atü'l-İslâm'ın başında müellifin eserini nitelemek için kullandığı bir ifadedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, *et-Taḥbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir* (nşr. Münîre Nâcî Sâ-lim), Bağdad 1395/1975, II, 261-262; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 276-277; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍḍıyye*, III, 103-104; İbn Kutluboğa, *Tâcüt'te-terâcim*, Bağdad 1962, s. 60; Taşköpri-zâde, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ* (nşr. Ahmed Neyle), Musul 1961, s. 95; Keşfü'z-zunûn, II, 1044, 1156; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 161; Osmanlı Müellifleri, I, 146, 199; II, 54; Brockelmann, GAL, I, 464; Suppl., I, 642-643; Hediyyetü'l-ârifîn, II, 98; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifîn*, IX, 116; Yusuf Ziya Kavakçı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 113-114; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 53-54; İsa Kayaalp, "Âbidî ve Ravzâtü'l-İslâm'ı Hakkında", *Hizmet*, sy. 8, İstanbul 1997, s. 45-47; Cemil Akpınar, "Hanîf İbrâhîm Efendi", *DİA*, XVI, 40.

RECEP ÇİÇİ

İMAMZÂDE ABDÜLAZİM

(bk. ŞAH ABDÜLAZİM).

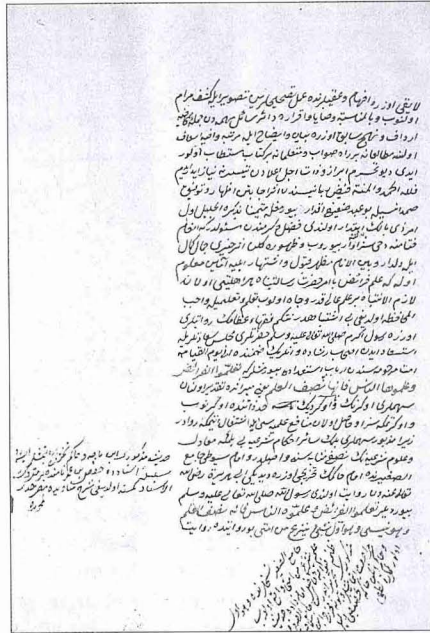
İMAMZÂDE ESAD EFENDİ

(ö. 1851)

Osmanlı âlimi, kazasker.

İstanbul'da doğduğu belirtilirse de doğum tarihi, çocukluğu ve öğrenimi hakkında bilgi verilmemektedir. Zeyrek Camii imamlarından Abdullah isimli Konyalı bir zatın oğlu olup babasına nisbetle "İmamzâde" lakabıyla şöhret bulmuştur. Bazı kaynaklarda babasının adı Ahmed diye geçer (Eb'ül'ulâ Mardin, II-III, 155). Bir müddet dersîâm ve müderris olarak görev yapan Mehmed Esad Efendi Ramazan 1232'de (Temmuz 1817) Kudüs, Rebî'ülâhîr 1239'da (Aralık 1823) Mısır, 1243'te (1827) Medine, 1245'te (1829) Halep kadılıklarına getirildi ve aynı yıl Mekke kadılığı pâyesi aldı. Daha sonra evkaf müfettişliği yaptı; bu sırada İstanbul kadılığı pâyesi aldı.

Esad Efendi, 1254'te (1838) kurulması kararlaştırılan rüşdiye mektepleri hakkındaki bazı düşüncelerini 1255 yılı Muharrem ayı başlarında (Mart 1839 ortaları) hükümete bir lâyiha şeklinde sundu. Lâyiha-da ortaya konulan görüşler dikkate alınarak sıbyan mektebini bitirenlerin devam edeceği Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye ve

İmamzâde Esad Efendi'nin *Şerhu's-Sirâciyye fi'l-ferâiz* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 259)

Mekteb-i Maârif-i Adliyye adıyla iki mektep kuruldu. Esad Efendi, Anadolu kazaskerliği pâyesiyle bu mekteplerin nezâretine tayin edildi. 1256 (1840) yılında Rume- li kazaskerliği pâyesi aldı. Zilkade 1265'te (Ekim 1849) Nezâret-i Mekâtib müdür- lüğüne getirildi ve Meclis-i Vâlâ-yı Ah- kâm-ı Adliyye üyesi oldu. Esad Efendi 3 Cemâziyevvel 1267'de (7 Mart 1851) ve- fat etti. Kabri Süleymaniye Türbesi civarındadır. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 1276 (1859) olarak gösterilirse de (Osmanlı Müellifleri, I, 244) mezar taşındaki kitâbede yukarıdaki tarih kayıtlıdır.

Doğru sözlü ve sözlünü sakınmayan bir kişi olduğu kaydedilen Esad Efendi'nin padişah nezdinde de itibar gördüğü anlaşılmaktadır. 1226-1240 (1811-1825) yıllarında muhatap ve 1241-1251 (1826-1835) yıllarında mukarrir olarak huzur dersleri- ne katılmıştır. Halvetiyye tarikatının Yiğit- başı şubesine mensup olan Esad Efendi, yenîçeriliğin kaldırılması esnasında ule- mâdan diğer zevat gibi padişahın yanında yer almıştır. Oğlu Mehmed Mesud Efen- di Yenişehir ve Filibe kadılığı yapmıştır.

Eserleri. 1. *Dürr-i Yektâ*. Hanefî fıkın- da sahih kabul edilen görüşlerden derle- nerek kaleme alınan Türkçe bir ilmihal olup çeşitli baskıları yapılmıştır (meselâ İstanbul 1243, 1256, 1260, 1284, 1288,

1294, 1306, 1308, 1318, 1328, 1339). Rüş- diye mekteplerinde ders kitabı olarak oku- tulan eser, sonradan üzerinde bazı düzelt- meler yapılarak *Musahhah Dürr-i Yek- tâ* adıyla da basılmıştır (İstanbul 1313, 1316, 1318, 1321, 1329). 2. *Dürr-i Yektâ Şerhi*. Bizzat müellifin kendi eserine yaz- dığı şerhtir. Çok sayıda baskısı bulunan eser (meselâ İstanbul 1267, 1282, 1293, 1306, 1309, 1311, 1314, 1315, 1322), A. Re- şit Avanoğlu ve A. Faruk Meyan tarafın- dan Latin harfleriyle de yayımlanmıştır (*Dürr-i Yektâ Şerhi: Dinde Seçme İnciler*, İstanbul 1971, 1975). 3. *Şerhu's-Sirâciyye fi'l-ferâiz*. Secâvendî'nin ferâize dair eserinin Türkçe şerhidir. *Bahr-i fâiz fi ilmi'l-ferâiz* veya *Cerîdetü'l-ferâiz* ad- larıyla da anılan şerhin 1249'da (1833) tamamlandığı anlaşılmaktadır (yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 319, Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 259; İÜ Ktp., TY, nr. 1241, 2133). 4. *Feth-i Kostantiniyye (Le-tüfthanne'l-Kostantiniyye Hadisinin Şerhi)*. Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan, İstan- bul'da medfun ashâb-ı kirâmın kabir yer- lerine dair çalışmalar vesilesiyle padişâ- ha takdim edilmek üzere kaleme alınmış- tir. Eserde fetihle ilgili hadis açıkları ve Emevîler ile Abbâsiler döneminde İstan- bul'u almak için gerçekleştirilen seferler

hakkında kısaca bilgi verilir. Daha sonra İstanbul'un Fâti̇h Sultan Mehmed tarafından fethi, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin yerinin bulunması ve ashtaptan İstanbul'da medfun olan diğ̇er zevatin mezar yerleri hakkındaki mâlumat özetlenir (İstanbul 1273, 1285).

Esad Efendi'nin Bakara sûresinin 212. âyetinin Türkçe tefsiri (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2649, vr. 30-33) ve *Mûltekâ'l-ebhur*'da sût akrabalığı konusundaki istisnaları açıklamak için kaleme aldığı iki risâlesinden başka (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 319, vr. 112-113, Kasıfdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 259, vr. 110-111; İÜ Ktp., TY, nr. 2133, vr. 229-231) *Tenkidü İmâmzâde Es'ad: Risâle fî telhîşî'l-ma'nâ ve taşhîhî'l-i'râb, Risâle fî'l-ebvâb, Risâle fî tefrîkâ'l-kâziyye ve't-taşdîk, Risâle fî'l-hisâb, Risâle fî vaz'î'l-kadem ve ref'ihâ fî's-sücûd* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 197, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 768; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 4457), *Es'ile ve ecvibe* adlı risâleleriyle mantık ilmi ve Arap gramerine ilişkin temel bilgiler için hazırladığı tablonun *Mecmû'atü'r-resâ'il* adı altında tıpkıbasımı yapılmıştır (bk. bibl.). Ayrıca hat sanatıyla meşgul olduğu anlaşılan Esad Efendi'nin bizzat kendi el yazısıyla bir meşk murakkâ da mevcuttur (*Murakkaât, MÜİF Ktp., Genel, nr. 593*). *Güzelhisârî'nin Hil-yetü'n-nâcî* adlı eseri bazı müellifler tarafından, muhtemelen baskıya esas alınan nüshanın başına yazdığı takrizden dolayı Esad Efendi'ye nisbet edilmiştir (*Osmanlı Müellifleri, I, 244; Hediyyetü'l-ârifîn, II, 372; Kehhâle, IX, 49*).

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmû'atü'r-resâ'il [baskı yeri ve tarihi yok], MÜİF Ktp., Arapgirli, nr. 582; *Sicill-i Osmânî, I, 341; Osmanlı Müellifleri, I, 244; Türkiye Maarif Tarihi, II, 386-406; İzâhu'l-meknûn, I, 455; Hediyyetü'l-ârifîn, II, 372; Ebû'ulâ Mardin, Huzur Derstleri, İstanbul 1951, I, 112; a.e. (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 155-156; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mu'ellifîn, IX, 49*.*

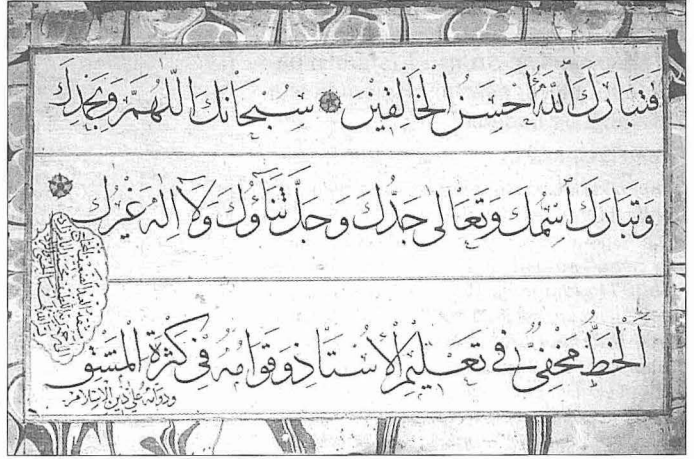
RECEP CİCİ

İMAN

(الإيمان)

İnanmak,
din adına tebliğ ettiği konularda
peygamberi doğrulamak anlamında
bir terim.

Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki *emn* (*emân*) kökünden türeyen *imân* “güven duyulduğu içinde tasdik etmek, inanmak” demek-

İmamzâde Esad Efendi'nin kendi hattıyla meşk *Murakkaât*'inin son sayfası (MÜİF Ktp., Genel, nr. 593)

tir. “Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek” mânasındaki *akd* kökünden türeyen *i'tikâd* da “iman” karşılığında kullanılır. Terim olarak iman genellikle “Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır. Bu inanca sahip bulunan kimseye *mü'min*, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye de *müslim* denir. Ayrıca Türkçe'de müslim kelimesinin Farsça kurala göre çoğulu olan *müslüman* da (*müslimân*) bu anlamda kullanılmaktadır.

İbrânîce'de iman *emunah* kelimesiyle karşılanır. Bunun türevleri Ahd-i Atîk'te Tanrı'ya imanı (Tekvîn, 15/6; Tesniye, 32/4) ve insanlara güvenmeyi (Eyub, 4/18) ifade eder. Ahd-i Atîk'te her şeyi bilen, gören, mutlak güç sahibi, eşi ve benzeri olmayan (Eyub, 28/23-24; 42/2; İşaya, 40/6-8) Tanrı'yı gönülden sevmek (Tesniye, 6/4-5), sadece O'na itaat etmek (Çıkış, 20/3; Tesniye, 13/2) emredilmiş ve O'nun mesajını tebliğ eden peygamberlere uyulması istenmiştir (Tesniye, 18/15-22). Yahudilik'te iman esaslarına ilişkin ilk çalışma Philon (ö. 40) tarafından yapılmıştır. Hz. Mûsâ'nın öğrettiği kabul edilen beş maddelik âmentü derlemesinden sonra da ilk ciddi çalışmayı Saadiah Gaon (Saîd b. Yûsuf el-Feyyûmî) ve Toledolu Abraham b. David gerçekleştirmiş, son dönemde reformist yahudilerin farklı âmentüsü dışında zamanımızdaki Ortodoks yahudilerin kabul ettiği on üç maddelik âmentüyü de Mûsâ b. Meymûn belirlemiştir. Hıristiyan geleneğinde “emunah”ın çevirisi olan Grekçe *pistis* kelimesinin yanı sıra yakın anlamlardaki Latince *fides*, *confessio* ve *dogma* kelimeleri de kullanılmıştır. Hıristiyanlığa göre iman, “ilâhî vahiy yoluyla gelen ve kilise tarafından doğ-

ru olarak takdim edilen öğretileri (dogma) kabul etmek” şeklinde tanımlanabilir. Saint Augustin, imanın mahiyetini “içinde tasdik bulunduran düşünce” şeklinde ifade eder. Saint Thomas'a göre ise imanın objesi hakikattir, hakikati kavrayıp kabul etmekle oluşan iman zihnî bir eylem olup insanın iradesiyle gerçekleşir. Hıristiyanlık'ta iman esaslarıyla ilgili en eski çalışmayı “havâriilerin inanç esasları” teşkil etmiş, sonradan ilk dört ekümenik konsilde belirlenen ve özünü baba (Tanrı), oğul (Tanrı) ve Rûhulkudüs'ten müteşekkil teslîs inancının oluşturduğu on iki maddelik “İznik-İstanbul iman esasları” Roma Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerince kabul görmüş, ancak Protestanlar daha sonra inanç esaslarıyla ilgili olarak yalnızca kendilerini bağlayan çeşitli kararlar almışlardır (bk. ÂMENTÜ; HIRİSTİYANLIK; YAHUDİLİK).

Kur'ân-ı Kerîm'de iman kavramı 800'den fazla yerde geçer. İman etmeyi ve inananları nitelendirmek için “doğru söylemek” anlamındaki *sıdk* kökünün, ayrıca kalbin iman sayesinde huzura kavuşmasını ifade etmek için “şüpheden uzak olarak bilmek” mânasında *yakn* (*yakîn*) kökünün türevleri (el-Bakara 2/4; el-Mâide 5/50) ve “huzur bulmak, güven duymak” anlamındaki *itmî'nân* kavramı kullanılır (el-Bakara 2/260; er-Ra'd 13/28). İbnü'l-Cevzî “kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel” şeklinde tanımladığı imanın Kur'an'da beş mânada kullanıldığını kaydeder: Tasdik, sadece dilin ikrarı, tevhid, peygamberi onaylama, namaz.

Kur'an'da Allah'a, peygamberlerine ve âhiret gününe inananların, sâlih amel işleyenlerin kurtuluşa ereceği (el-Bakara 2/2-5) ve insanların bu konularda irade hürriyetine sahip kılındıkları (el-Kehf 18/29) anlatılır. İman kalbe atfedilen bir eylem